

Zinka Zorko
Pedagoška fakulteta Maribor

UDK 886.3 Prežihov V. 7 Samorastniki.08
UDK 808.63-087(497.12 Koroška)

Dialektizmi v Prežihovi zbirki Samorastniki

Sporočila se med drugim ločujejo med seboj po tem, ali sporočevalec z njimi razodeva tudi svojo čustveno in sploh subjektivno plat ali skuša biti "objektiven" (subjektivizirana in objektivizirana sporočila). To se dosega z ekspresivnimi izrazi znotraj določenega sistema oziroma zvrsti ali pa z vnašanjem izrazov iz drugih zvrsti, npr. iz narečja v knjižnojezikovna besedila.

Lovro Kuhar je govoril koroško mežiško narečje, zato bodo najprej predstavljene bistvene glasoslovne in oblikoslovne značilnosti kotljskega govora. Sam je večkrat izjavil, da svoje zgodbe upoveduje najprej v narečju, ki ga v ustvarjalnem pisanju prestavlja v knjižni jezik.

Mežiščina je izgubila za koroško narečno bazo značilno razliko med nizkim in visokim tonemom, torej med akutom in cirkumfleksom, besedna intonacija je padajoča, ohranja pa se pojoča stavčna melodija.

Dolgi naglašeni samoglasniki so: *i*, *u*; *i:ʔ*, *u:ʔ*, *ɛ*;, *o*;, *e/ɛe*;, *o/ɔo*;, *a*;, *ɚ*. Diftong *i:ʔ* je refleks za stari dolgi jat in za etimološki *e*: *g'ri:ʔx*, *'li:ʔs*, *s'li:ʔp*; *'li:ʔt*, *'pi:ʔč*; diftong *u:ʔ* zastopa dolgi etimološki *o*: *'bu:ʔx*, *'mu:ʔč*, *'nu:ʔs*. Dolgi ozki *ɛ*: je refleks za dolgi polglasnik, za dolgi nosni *ɛ*, za staroakutirani jat v dvozlžnicah in za novoakutirani *e*: *'de:ʔjn*, *'we:s*; *w'se:xnawa*, *'mɛ:ʔa*, *g'lɛ:da*, *'pɛ:t*, *'zɛ:be*, *'de:tela*; *b'rɛ:za*, *'cɛ:sta*, *'mɛ:sto*, *'pɛ:na*; *nɛ:so*, *'pɛ:ko*, *'rɛ:ko*. Dolgi ozki *o* je naslednik dolgega nosnega *q* in novoakutiranega *o*: *k'wɔ:p*, *'rɔ:p*, *'sɔ:t*; *'dɔ:ta*, *'xɔ:ja*, *'nɔ:sim*, *s'kɔ:da*. Široki *e*: ima za alofon drseči diftong *ɛe*;; zastopa pa umično naglašeni *e* in staroakutirani jat v trizložnicah: *'te:ta*, *'že:na*, *'ne:sem*; *re:kwa*, *'mɛ:tat*, *'rɛ:zati*, *'dɛ:wat*, *'li:ʔt* - *'lɛ:da*. Široki *o* se lahko izgovarja tudi diftongično kot *ɔo*;; pojavlja se kot refleks za umično naglašeni *o* in za novoakutirani *o* v zadnjem zlogu: *'ko:tu'* *kɔo:tu*, *'ko:za'* *kɔo:za*, *'ɔo:sa*, *'kɔo:nc*, *'čɔo:k*, *'kɔo:š*, *'pɔo:t*, *s'rɔo:k*.

V kotljskem narečju se *a* ne labializira: *d'wa:*, *g'ra:t*, *k'ra:l*, *p'ra:x*.

Kratki naglašeni samoglasniki *i*, *u*, *e*, *o*, *a*, *ɚ* so nastali iz izhodiščnih kratkih ali pa so postali naglašeni po naglasnih umikih v zadnjih stotletjih; pojavljajo se lahko v vsakem zlogu. Slišimo jih zlasti v naslednjih oblikoslovnih kategorijah: v oblikah knjižnega mešanega naglasnega tipa: *'nu:ʔč* *'noči*, *'pi:ʔč* *'peči*, *'li:ʔt* *'le:da na* *'ledu*, *'bu:ʔx* *bɔo:ga* *x' bogu*, *'maso*, *č rowo* *čre'wi:ʔsa*, *'jɔme* *imɛ:na*; *'pɛ:ko* *'pe:čem*, *'pɛ:ke:kwa*, *'pekwo* *'pekli*; tako še *'neswo* *'nesli*, *'čuwo* *'čuli*; v oblikah premičnega naglasnega tipa: *'wečɛr*, *'wuxo* *u' šɛ:ta*. Polglasnik se pojavlja kot refleks za kratki *i*, umično naglašeni *e* in redko polglasnik: *'mɔš*, *'nɔt*, *'tɔč*, *'cɔgan*, *'zɔt*, *u' mɔt*, *d' rɔwo*, *'sɔno*; *'dɔš*. Kratki *a* je zastopnik kratkega polglasnika in umično naglašene nosnega *ɛ*: *'badet*, *'magwa*, *'paku*, *'pas*, *s'tabɛr*; *'maso*. Nenaglašeni samoglasniki kažejo nagnjenost k redukciji v polglasnik, zlasti nenaglašeni *i*; nenaglašeni *o* (tudi iz polglasnika) je zelo ozek: *'gɔ:ɔɔc*, *'kɔ:ɔɔc*, *'pɛ:ɔɔk*.

V soglasniškem sistemu je najbolj opazno t.i. švapanje, to je premena nekoč trdega *l* pred samoglasniki *u*, *o* in *a* v *w*: *b'wago*, *k'wɔ:p*, *'me:twɔ*, *'di:zwawa*. Narečje ne pozna ustničnozobnega *v*, govori se le dvoustnični *w*. Končni zveneči mehkonobnik *g* se premenjuje v *x*: *'bu:ʔx*, *'nu:ʔx*,

'ru:ɔx, s'ni:ɔx, w'ra:x. Samoglasniški *ɫ* je dal o:u: 'bo:uxa, 'wo:uk, 'wo:una, samoglasniški *r* pa ɔr: ɔr'dɛ:č, 'pɔrt, s'mɔrt. Kot protezi se pojavljata *j* in *w*: 'jɔgwa, 'jɔme, 'jɔspa, 'woš, 'woni. Kot rimezni so ohranjene oblike: 'mi:ɔsnɔc, 'pa:jenčna, 'vi:nč. Znano je t.i. štekanje pri kazalnih zaimkih in prislovih: š'ta:k, 'š'ti, 'š'ta, š'tam, š'to:di.

V oblikoslovju je kotljsko narečje ohranilo večino starejših kategorij; ima vse tri spole v ednini, v množini je izgubilo srednji spol; ohranjena je dvojina; pridevniki srednjega spola ohranjajo staro skrčeno določno obliko: lepoje → lope.

V moški sklanjatvi se v mestniku ednine pojavlja poleg u-jevske končnice tudi i-jevška (pɔr 'mi:ɔsnɔci), v orodniku ednine pa samo u-jevška končnica: b'rat b'ra:ta b'ra:tu b'ra:ta pɔr b'ratu z b'ratu. V množini so v D, M in O končnice: -am -ax -ami. V ženski a-jevski sklanjatvi je orodniška končnica -i nastala iz orodniškega -oj pod štajerskim vplivom. Mestnik in orodnik dvojine sta enaka: pɔr 'že:nama z 'že:nama.

Samostalniki srednjega spola so v ednini ohranjeni v celoti, v množini pa prehajajo med ženske samostalnike, podaljšani s -t- pa se maskulinizirajo: 'oko; o'či:ɔso o'či:ɔsa, d'wi:ɔ o'či:ɔsi, 'li:ɔpe o'či:ɔse; 'wuxo u'šɛ:ta, d'wi:ɔ u'šɛ:ti, 'do:uɔe u'šɛ:te; 'ja:jce jaj'čɛ:ta; 'te:le 'te:wata, d'wa: 'te:wata, t'ri: 'te:wati.

V pridevniški sklanjatvi ima moški in srednji edninski roditelj končnico -iga: 'wa:xkiga 'de:wa. Za srednji spol je ohranjena skrčena stara določna oblika: 'lope maso, š'to:ke 'de:wo.

Glagol ima le priponsko spregatev, zato tudi oblike 'bote, 'wi:ɔte, 'ji:ɔte, g're:te, 'da:te. Ob spreminjanju glagolskih oblik se pri glagolih z nedoločniško pripono -ni- in sedanjiško -ne pojavlja pripona -na- v deležniku na -l-: w'zi:ɔgno w'zi:ɔgnawa w'zi:ɔgnali. Posebnost so naglasne razlike kot posledica ali mladega naglasnega umika ali pa so akutirani samoglasniki v trizložnicah ostali kratki. Ta pojav je značilen za nedoločnik in za deležnik na -l- v množini: 'rɔčt: 're:čɛm, 'rɔči, 're:ko 're:kwa 'rakli; k'wat: 'kɔ:lem, 'koli, k'wau k'wa:wa k'wali; wm'rɔt: wm'ri:jem, wm'rɔ; čut: 'ču:jem, 'čuj, 'ču: 'ču:wa 'čuli; pɔt: 'pi:jem, 'pi:j, 'pi:u 'pi:wa 'pɔli; mɔslɔt: 'mi:slim, 'mi:sli, 'mi:slo 'mi:slawa; 'pɔsat: 'pi:šɛm, 'pɔši, 'pi:so 'pi:sawa; g'nat: 'že:nem, 'žɔni, g'naɔ g'na:wa g'nali; 'dat: 'da:m, t'au: 'da:wa 'dali.

Med prislovi najdemo največ okamnin; ohranjene so stare končnice, kazalni zaimki, stari leksemi; slišati je tudi štekanje; deiktični -j na koncu prislova izginja: 'ke:, 'š'to, 'š'tole, 'š'tam, z'go:ra, s'po:da, 'gɔra, 'kam, 'tɔ:ta, 'gɔrta, 'gɔrsa, 'santɔr, 'tantɔr; ko:da:, 'wu:ɔɔn 'podnevi, d'ri:ɔwɔ, 'wɔgret; š'tɔk.

Lovro Kuhar je pisal v knjižnem jeziku, glasoslovno posebnost koroškega govora je zavestno opuščal. Črpal pa je iz bogatega koroškega besedišča, vpletal v pripoved stalne besedne zveze, izreke, ljudske modrosti, med Kotuljci še danes žive primere, posebitve in zamenjave pomenov. Dialektizmi bodo tu predstavljeni po besednih zvezah za vsako novelo posebej.

I.

S a m o s t a l n i k i, vzeti iz narečja, so najštevilnejši v **Boju na požiralniku**: aherci 'pristrešje na koncih slemena, šopi'; birn posevte - biren, birenj 'posoda za merjenje žita, ustreza 60 kg'; čepun s kamnom 'vodir, oselnik'; dimnica 'črna kuhinja'; od tistih dob 'od tedaj'; gare mn. 'ročni voz na dveh kolesih'; pol goži 'usnjena vez ali trta, ki spaja dele orodja'; slabotno grčanje 'ječanje'; gumno 'skedenj, prostor za mlačev'; iberžnik 'hlapec za različna dela (nem. über=čez)'; kajžar 'prebivalec v kajži - bajti, ki ni njegova last'; krvavec (vol, ki urinira kri); les 'gozd'; merjasec 'plug z dvema lemežema'; odrina 'steljnjak, lopa, kjer se spravlja stelja'; oplaz 'nezoran del njive'; ogon (bradavice) 'leha'; orička 'kovinsko strgalce za plug, knj. otka'; obližje 'najbližja okolica'; podfarca 'lokalija'; pogača 'vzhajano testo z nadevom'; prizemnikovec 'del stebela pri korenini'; prhovina 'kar je prhlo'; pisker 'lonec'; ral 'oranje, zorana zemlja'; vigred 'pomlad'; vigredne rože 'pomladanske rože'; vlaka 'vlačenje'; (Dihurjev) svet 'zemlja'; (Dihurjeva) zdrtost 'pretirana delavnost'; žehtar (vode) 'golida, korec'.

Izpeljanke: vršilec dejanja s slabšalno pripono -uh: dremuh, krmuh, požeruh, smrduh; vršilec dejanja s slabšalno pripono -ač: rezrač; nosilec lastnosti -un: mrhun; nosilec lastnosti, ki jo imenuje podstava

-*eci*: vrhovci, poljanci, dolinci; prostor, kjer se kaj dogaja: -išče: ječmenišče, repišče; kraj, kjer je kaj (-šč)-ina: travniščina, Dihurščina; snov: ozimina, prhovina; manjšalne pripone: -ček: Dihurček; -ica: strugica; -ič: vrtič.

Lastna imena: manjšalna, ljubkovalna pripona -ej: Lekšej, Pungrej/Pungra, bavšej; feminativ: -ka Dihurka (tako poimenujejo otroci tudi Miciko, ko dobi uši).

V Boju na požiralniku se pojavljajo lastna imena: Dihur, Sušnik, Suhovršani (Suhi Vrh), Micika, Neč, Joza, Lonica in Lenoga, Gavžniki.

Vrabi pridevnikov je manj pravih dialektizmov: čofast padec, bridki obraz, dihurska lakota, mokrotna goba, nagrbano lice, natrcani cekarji (natrcati 'napolniti, kar se najbolj da'); neže gnana zemlja 'neblagoslovljena zemlja'; živi vnsko trpljenje 'nečloveško'; obpičli hrani 'ob skopi hrani'.

Največ ekspresivnih narečnih izrazov najdemo v glagolski besedni zvezi, vzeti iz žive govorice: so rekali 'so pravili'; je tekla zibelka 'otrok se je rodil'; je kričalo pri bajti pet malih Dihurjev; boš zastonjžrl; ga je začel rezati s cepcem; dekla Mica je odšla mlest; neusmiljeno mlatiti; prenehal je vekati; se je sumljivo grbala; (kravi) sta sopihali, stegovali jezike in po kolenih kopali dalje; se je odhrkal 'je rekel'; je odrajtal za dolg; (Vola) sta začela klapoušiti; kri ščije; Dihur je vola strgal; Na vzhodu se je narekovala luna; je zdrknila z gnojnimi vilami na njivo; Začel je udrihati s prizemnikovcem; so se zakadili v kipečo zemljo; izpod čela so sršeli v zijave obraze.

Glagol oteti je enkrat uporabljen v pomenu rešiti: da bi Bog otel vola, drugič v pomenu 'odvzeti': nam bodo očeta oteli. Nedovršni glagol na mestu dovršnega: prepelice so plašno utihale.

Med prislovi so opazni: v narečju še živi zategadelj; vlačila sta samoroč 'samo z eno roko, z rokami'; koj po smrti ... Medmeta sta ole, ole -e in Dih-u-ur.

Likovne zveze: dihur dihurški, komaj in komaj, dolgo dolgo ni mogel zatisniti oči; "Ne smeš umreti, bavšej, ne smeš!" V besednem redu se kaže narečna stava v dobesednem navedku, ko je glagolski deležnik za predmetom: "Zaradi tega, ker je krompir kradel."

Besede v prenesenem pomenu (primera, posebitev), stalne besedne zveze in pregovori so v narečju žive. V Boju na požiralniku je veliko primer:

a) Človek je primerjan z živaljo: Zagnal se je v fantina kakor sršen. Misli so se mu pakakor vešče lovile okrog košenine. - (Zdirjal je) čez njive k sosedu kakor brezumna žival. - Toda že četrti dan so kakor jastrebi padli na dvorišče Jaromil, župan in dva žandarja z nasajenima bajonetoma. - Vrtali so kakor krta. - Sušnik je pridirjal kakor jelen. - Ali ste zverine ali kaj? -

b) Človek je primerjan z rastlino, stvarjo ali pojavom v naravi: "Kaj, ti osat!" - Ko je njegovo truplo (še živo! opomba Z. Zorko) postalo kepa neodpornega kvasu (rodilnik ednine po stari ujevski sklanjatvi) (...) - Dihurji so se kakor sence potikali (...) - Kakor vihra je Dihur pridirjal s polja (...) - Noč je svetla kakor dan (...) - Kakor bi naznanjal hudo uro, je že od daleč vpil (...).

Stalne besedne zveze: Mlinar, ti me lahko v uho pišeš. - Ostalo mu je denarja za strah. - Potem bi bila bajta dobra. 'Bajta bi se rešila.' - (...) je bil do grla sit hlapčevskih služb 'Naveličal se je'; - Kljub vsem naporom je Dihurjevo gospodarstvo začelo iti rakovo pot 'je propadlo'. - Poslati pošto komu 'obvestiti koga'; - Jo je pobrisal za hlevom nizdol. 'Skrivoma je pobegnul'.

Pregovori: Suša vzame človeku kos kruha, moča pa dva. Toda, kadar začne liti, nima dna.

Med posebitvami je najbolj ekspresivna posebitev vodnega izvira - požiralnika, saj ga primerja s strahotno sluzasto pošastjo s požrešnimi čeljustmi in s strupom v žilah. Predstavljena je od rojstva do "smrti":

Povsod je silila iz njega (požiralnika) sluzasta mokrota. Svojevrstna pošast so bile mlakuže, kjer je mokrota posebno močno udarjala na dan. - Požiralniki so se prestavljali po vsem polju. - Včasih je tak požeruh deloval na enem mestu nekaj let, posrkal vase vso rušo s svojimi požrešnimi čeljustmi (...) - Požiralnik se je rodil. - Take rumene potuhe se hitro širijo in bogato rodijo. - Začel je cediti na najnevarnejšem mestu, na mali vzboklini, od koder bi lahko požiral rast na vse strani. (...) na

obronkih so se zbirali novorojeni požiralniki. - Videli so le še sluzaste čeljusti, ki so segale po vedno večjem delu njive. - Besno so vrtali za novimi slinastimi ranami, odpirali jim žile in jim izcejali rjavi strup. - Srebanje novih sluzastih ustnic je prenehalo. - Požiralnik mora crkniti ...

Tudi zemlja je poosebljena: Dihurji so se borili rod za rodom z lakotno, rdečo zemljo, tešili njen glad, parali ji nedrja, razbijali grude njenega čela, odpirali žile njenega osrčja in mašili žrela požiralnikov. - Kipenje zemlje se ni več širilo. - Bradavica mora biti suha. - Bradavica je rešena.

II.

V noveli **Jirs in Bavh**, sestavljeni iz treh poglavij, so dialektizmi pogosti le v prvem, večinoma avtobiografskem poglavju, ki ga pripoveduje jetnik Til Oplaz; v drugem in tretjem poglavju Prežih razvija svojo politično tezo, zato je v slogu manj narečnih prvin.

Narečni samostalniki so: (*črnorjava*) *čobodra* 'brozga'; *glad* 'lakota'; *gonja* 'gonjenje'; *habina* 'močna šiba'; *hrpanje volov* 'glasno prežvekovanje'; *huba* (krajevni izraz za kmetijo, povzet po nemškem die Hube; označuje povprečno mero kmečkega posestva, ki obsega 10 do 15 hektarov orne zemlje.); *kajžar* 'prebivalec v kajži -bajti, ki ni njegova last'; *lesovje* 'les, gozd'; *lizanje* 'prilast, dodatek goveji krmi'; *marnji* 'govorice'; *marternik* 'mučenik'; *mehač* 'harmonikar'; *nicina* 'senčna stran'; *novice* 'občinski davek'; *odrina* 'steljnjak'; *junec* 'mlad vol, bik'; *orička* 'kovinsko strgalce za plug'; *ostrogovina* 'robidovje'; *otveza* 'vez, veriga za privez govedu k jaslim'; *od kraja* 'od začetka'; *prizemnikovec* 'del debla pri korenini, posebno prirezan smolnat krepolec'; *ral* 'oranje, zorana zemlja'; *snežnica* 'zvonček'; *storija* 'zgodba'; *štibernica* 'kjer pobirajo davek'; *štant* 'stojnica'; *Traber* 'Dravograd'; *tutujanje* 'oglašanje grlic'; *vek* 'jokanje'; *vigred* 'pomlad'; *vlaka* 'brananje'; *vozare, zare* 'ozare'.

V sklanjatvi samostalnikov sta dve narečni posebnosti: v moškem tožilniku množine končnica -i: *prepusil je voli*; v ženskem roditelju množine pa naglašeni -i: *zapeljivih besedi*.

Živalska imena pomenijo: *Jirs* 'sivi vol', *Bavh* 'beli vol', *Bavha* 'bela krava'.

Pridevniki so: *brežnati (kmetje)* 'v bregu'; *zemlja je bila gladovna*; *roda (zemlja)* 'nerodovitna'; *priročni in odročni vol*; *Do zdaj je vse smrkavo* 'slabo'; *vigredno (jutro)*; *vigredne (noči, rože)*; *vigredna (prešernost)*; *vreščéči sejem, žegnana voda*.

V glagolski besedni zvezi se kaže narečno izražanje naklonskosti in močna čustvena nabitost: *Vola sta zadovoljno hrpala. Za steljo je bila pri nas trda* 'slabo'. *Grofi niso dali klestiti* 'dovolili'. *Ali jima (voloma) ne bo hudo?* (slabo, ker sta se preveč nasitila.) Ekspresivni glagoli so: *Mokrotno frfotanje je huškalo skozi vejevje. Galuf se je režal; je buknil velikanski polom* 'izbruhnil'; *prodajati zijala; odvil je z glavo* 'odkimal'; (*kruh*) *je začel tesati* 'trdega glodati'; (*pogačo*) *sem zmulil* 'osmukal'; *nas je začela kuzla lizati* 'propadati smo začeli'; *meni se je motilo v glavi* 'vrtelo'; *kdo pa ti je to obesil* 'rekel'; *meni je kar mast rasla* 'dobro se mi je zdelo'. Vulgarna izraza sta: *Vol se je usral na vozarah; (vola) bi se izsrjala*.

Narečna oblika za velelnik je *pojta* 'pojditá'. Razpoloženski *medmet* je *zabožjodelj*, velelni za govejo živino pa so: *Hej, hap... Vaha -a -a. Pri mera* je le ena: *Skoraj brez izjeme so se vsi junci jarma prestrašili kakor vrag križa*.

Posebitev: *Iz pošastnih senc Karavank se je dvignila grda prikazen z razkrečenimi, smrdljivimi čeljustmi*.

Pretiravanje: (...) *v soseski, kjer se je po njivah kar trlo gnojnih kupov, medtem ko so pri nas komaj drug drugega doklicali* (...).

III.

V noveli **Vodnjak** je malo dialektizmov. *Gospodar je Borovnik, gospodinja Borovnica, zemlja je borova* 'slabo rodovitna'. Narečni samostalniki so: *črničevce* 'žganje iz borovnic'; *gorica* 'ograjeno dvorišče'; *les* 'gozd'; (*prazen*) *svet* 'zemlja'; *starica* 'starka'.

IV.

V noveli *Ljubezen na odoru* so zapisani narečni samostalniki: *baba* (*krepka, bedrata, prsata*); *bajže* 'neumnosti'; *bezgovec* 'žganje iz bezga'; *hoditi na furo* 'na vožnjo s konji, voli'; *globača* 'soteska'; *grtanec* 'goltanec, grlo steklenice'; *jirs* 'sive barve'; *košovje* 'smrečice'; *kvama* 'omotica'; *kuzla* 'psica' (zmerjavka za žensko); *udrte la č n e* 'lakotnice'; *lepa nedelja* 'žeganje, proščenje'; *lesovi* 'gozdovi'; *mlinarica* 'palica, ki jo uporabljajo bajtarji, kadar nosijo žito v mlin'; *mec* 'nerodnež'; *orklja* 'zadnjica'; *ovnina* 'ovново meso'; *obližje* 'kar je v bližini'; *odor* 'odorani zgornji del njive'; *preliha* 'odprtina, meja med posejanima lehama'; *robota* 'odvečno delo strminec'; *ral* 'oranje, zorana zemlja'; *pankrt* 'nezakonski otrok'; *pram* 'rjavkast'; *pržgan* 'teľeban'; *podrŕavka* 'vlačuga'; *sesuljica* 'vejica'; *šek* 'rdečih las, pegast'; *truška* 'lepa, zdrava ženska'; *žnuranje* (nem. *Schnur* 'vrvica') 's pomočjo vrvi in barve označiti na hlodu črto, po kateri se ravna tesar pri tesanju'. V sklanjatvi moških samostalnikov sta dve narečni končnici: *do plotu* in *na stoleh*.

Narečni pridevniki so: *apasta* 'neumna'; *breje megle*; *čuden* 'velik'; *malo kriva sto je*; *dvoje ovno vski h oči*; *Bila je srednje velika baba, krepka, bedrata in prsata, a vse tako, da je bilo ravno prav o bli kn je n o* 'oblikovano'; *Voruhla je postala prisiljena* 'vsiljiva'. Drugi je bil še *zašolan* 'šoloobvezen'; *trdobučen*; *vigredno (jutro), vigredne (vode)*.

V glagolski besedni zvezi so narečne: oblika velelnika *pojte* 'pojdite'; *biti na potisku* 'biti prepuščen na milost in nemilost drugim'; *Menda bo ja gratalo* 'se bo posrečilo'; Kaj bi bilo, če *bi si bila* midva malo *dobra* 'bi se ljubila'; *mrhati se, mrhariti se* 'ljubiti se'; *zbarkuješ* 'sprašuješ'; *o žnurati bruno*; *kakor bi habala* 'letela na perutih'.

Ekspresivni glagoli, pogosti tudi v narečju, so: *brstiti se* 'postavljati se'; *režati se, režala se je*; *se je namuznila, namuzniti se*; *zijaš, zijati*; *blekniti, je bleknila, 'ziniti'*; *mežurkati, je mežurkala*; *hrliti* 'smrčati'; *zbarkovati* 'spraševati'; *guzniti, boš guznil* 'umreti'; *je malo na štija* 'malo prismuknjen'; *je butalo in čmokotalo dalje*; *kje je popadla tega šeka*; *rekala je 'pravila je'*.

Prislov *čudno* na Koroškem pomeni 'tudi, zelo' veliko. *In ravno ob tej uri je bil ta svet čudno lep*. Poseganje v Prežihovo besedje se kaže v povedi: *In čudno, medtem ko so se mali otroci prej čudovi to¹ bali vode in kričali pred njo, sta zdaj Pram in Šek mirno in potrpežljivo čakala, da ju je mati umila in otrla s spodnjim krilom.*"

Posnemovalni medmetni zvezi: *Prh, čof, čof, čof, pom - pom - pom - rom - pom - pom* posnemata težak odmev tesaške sekire. Svarilni velelni medmet je "*Varde-e-ji!*" 'varuj se'. Razpoloženski medmet: "*Bog in ta sveti križ!*" se pojavlja pred začetkom kakega dela. Izpeljani samostalniki za vršilca dejanja ali nosilca stanja s slabšalnima priponskima obraziloma so: *-uh: deruh* (orodje), *smoluh*; *-un: mrhun, režun*.

Skupna imena z modifikacijo podstave s priponskim obrazilom: *-ovje/-evje: bedrovje, steblovje, štorovje, žlebovje, vejevje*.

Pri izpeljanih pridevnikih se podobnost izraža s priponskim obrazilom: *-ast: belinast, jamast, okroglinast*. Obilnost se izraža z *-ovit: drzovit* glas. Pridevniška zloženka iz samostalnika in pridevnika je *trdobučen*.

Lastna imena so: *Voruh, Voruhla, Karmuh, Mec Mecna, Mecnov, Mecnovka* (osnova se pri pregibanju podaljšuje z *-n-*, kakor se v narečju podaljšujejo moške osnove na *-o* in *-a: Silvona, Lukana*); *Afra, Afrula* (slabšalno priponsko obrazilo). Imena otrok so prevzeta iz poimenovanja goveje živine: *Jirs* (sive barve), *Šek* (rdečih las, črnkastih obrvi, bledega obraza in pegast), *Pram* (rjavkast). Zadnji otrok je *Mec* 'omejenec, neroda'.

Likovne zveze se pojavljajo v dobesednem navedku: *zemlja zemljasta, mec mecasti, teslo teslasto*.

Primere so: *mrliču podoben je stal pred njo. Nekaterim se je Radman smilil; z vsakim letom je postajal bolj suh in tudi večji, podoben opipani kopi. Ta se je zdaj stresla kot mokra kura. Kakor*

¹ Čudovito pomeni zelo, torej je imel Prežih na tem mestu *čudno* (str. 131).

dve žolni sta se oprijela dela. - Ta dva junca bosta zdaj nasrala ničkoliko pankrtov. - Vrhovi so kakor mrtve pošasti moleli iz cunjastih megel.

Poosebitve so: *Soseska se je čudila; se ni mogla načuditi; se je namrdnila. - Zemlja je hudič; zemlja je prekleta. - Poseka je postala živa, začela je dihati, lomastiti, požirati. - Njen glas je štrbunknil v globačo.*

V.

V noveli **Pot na klop** se na glasoslovni ravni pojavljata dve obliki s švapanjem *Vožnik, Vožnica* za *Lužnik, Lužnica, gajžvan* za *gajžlan* 'bičan'. Narečna je tudi tvorba hišnih imen s priponama *-je, -ško*: *Janet + je → Janeče, Pokrov + je → Pokrovlje - narečno Pokrovlje; Podpeško; pridevnik Gašper Svetina → Svetneči Gašper.*

Narečni samostalniki so: *ardeseja* 'veliko rešeto 'reta'; *slaba burla* 'slaba pijača'; *cek* 'klop'; *cimraka* 'tesarska sekira' (nem. zimmern = tesati); *cimperski stol*; *čorba* 'plehka juha, zbroja'; *črepanje* 'požrešno pitje'; *drob* 'drobir'; *globača* 'globel, soteska'; *grtanec* 'goltanec'; *gorica* 'kmečko dvorišče, navadno ograjeno'; *dvolitrška grča* 'buča, glinasta majolika'; *jesih* 'kis'; *klamfa* 'penja, penjača, skoba'; *kranc* 'posoda za barvo za žnuranje'; *kvama* 'omedlevica, omotica'; *les* 'gozd'; *marternik* 'pijača iz sadnih tropin'; *oblagovtnež* 'požrešnež'; *ozimičevcevec* 'mošt iz ozimic, zelenkastorjavih hrušk'; *redovec* 'red pokošene trave'; *ruse* 'brki'; *svinjska mevtra* (Plet. palne nečke, kadunja); *steljaraja* 'pripravljanje stelje s sekanjem vej iglavcev'; *žegen* 'blagoslov'; *žnuranje* (označevanje črte na hlodu s pomočjo vrvi in barve, da se po njej ravna tesar pri tesanju). Tvorjenke s slabšalnimi priponskimi obrazili: *-uh*: *smrduh*; *-ež*: *oblagovtnež, bogokletnež, skoporitež*; *-išče*: *izsušeno k o s t i š č e* 'suh človek'.

Narečni pridevniki so: *gumenski prah* 'prah na gumnu'; *krevsajoča moška postava*; *pohlevna usta* 'pobožna'; *strupan glas* 'zlomljen'; *steklenaste oči*.

Glagolske besedne zveze so: naklonske ali pa ekspresivne. *Videti je, da ga ima* 'je pijan'; (...) *je nastrigoval okrog znancev* 'sitnil je' (v narečju glagol zdaj ni znan); *je surjal z delom 'hitel'* (narečno 'šurjal); *to ti bo dobro storilo* 'pomagalo'.

Ekspresivni glagoli ustvarjajo ozračje trde življenjske resničnosti: *je s težko cimrako čmokotal po najtrših grčah*; (...) *bi se ti ne osmolil na to hubo Vožnikovo* 'priženil'; *Vožnik se je odhrkal* 'odkašljal'; (...) *je naveznil pisker* 'nagnil'; *Kolikor je on v enem dnevu oplaknil lesa, ni zmoget nihče drug* 'obtesal'. - *Kuhan mošt je po črepal* 'popil'; (...) *Kaj ko bi šel crkavat k Vožniku. - Daj mi klop, da se stegnem na njej. - Lucifer bo dušo cvrl. - Da ne bo kdo rekel: vse življenje je pil, nazadnje pa je še na tuje stroške gagnil.*

Človeško govorenje se izraža tudi s ptičjim oglašanjem: *Šele čez nekaj časa je (Vožnik) zaskoval skozi ustno luknjo. - (Gašper), spravi svoje stvari in pojdi nekam, kjer boš lahko v miru izčival svojo kosmato dušo.*

Medmeti so razpoloženjski: *zabožjodelj; hm, hm, hm; krišobari*. Največ je kletvic, značilnih za Svetnečega Gašperja, ki izražajo njegovo nejevoljo. Pojavljajo se kot vzključne povedi: poleg rotenja na dušo - *pri moji duši* - je najpogosteje jedrna beseda povezana z izrazom za hudiča (*hudič, satan, lucifer, zlodej, vrag, zlomek, rogač*), uporabljene so tudi prevzete besede: *kanalja* 'podlež' (iz stare furlanščine, Bezljaj II - 1982: 14), *beštja, ferdaman*. Vse te kletvice so danes v Kotljah še znane: *mojduš, mojduši, moj sveti duš, moj krvavi duš, moj kršen duš, arduš, moj gajžvani* 'bičan' *duš, hudič, hudiča, tega hudiča prekletega, k temu hudiču skoporitemu, na tega škrata hudičevega, salaminski hudič, kosmati peklenski, sam sakraminski; ima tri sorte pankrtov, teh hudičev natrošenih; zakaj je življenje tako hudičevo težko; sam satan, tega satana luciferskega, lej zlodeja buzaronskega, sto zlodjev, tristo živih vragov; s cekarjem, tem zlomkom salaminskim; tristo rogačev; ardegata, na smrt, na to kanaljo izdano, ferdamansko; z vsemi zvonovi, temi piskri ferdamanskimi; prekleta lepo.*

Narečni besedni red se kaže le v premem govoru. Deležnik na -l se pomakne na konec stavka, kot je to pogosto v govorenem jeziku: *Krišobari, Gašper, pa vsaj zdaj ne preklinjaj, ko si*

odvezo sprejel. Poudarjeni zanikani pomožni glagol se pojavi takoj za veznikom: *Zdi se mi, da ni nekaj prav z njim*.

Narečna rečenica je: "*Toda ne te strupene čežajne 'sadna juha', od katere bi še pes crknil, če bi mu jo hudiču na rep ulil.*"

Prežih primerja Gašperja s starim štorom: "*Gašper je bil kot star štor, v čigar (v katerega - op. Z.Z.) sredini gori ogenj s pravim plamenom, medtem ko je od zunaj kakor zmrzel.*"

VI.

Narečni samostalniki v **Prvem spopadu** so: *amažnik* 'invalid'; *freta* 'revna kmetija'; *fretač* 'kmet na freti'; *gare* 'enoosni lesen voz na dve kolesi'; *gepelj* 'vitel'; *gumno* 'skedenj, prostor za mlačev'; *kruka* 'ročica, kljuka'; *ljudska martra* 'ljudsko mučeništvo, trpljenje'; *novice* 'občinski davek'; *peter* 'prostor nad gumnom'; *žegnana (voda)* 'blagoslovljena'; (*Črnoglavova*) *žvot* 'pleme, sodrga'. V rabi osebnih imen sta slabšalni priponi: *-uh*: *Andruh, Francuh, Petruh*; *-oga*: *Micoga*; ljubkovalna pripona pa je: *-ogica*: *Micogica*.

Pridevniki, vzeti iz narečja, so: *fretarska (zemlja, duša)*; (*biti*) *prekužev* 'preneznaten, predroben'; *taloven* 'potrt, žalosten, zaskrbljen'. Med glagoli je največ ekspresivnih: *so se grabili za svojo freto*; *izsul je pred osuplo družino 'povedal'*; *zlizal se je 'odrasel je'*. Mlatilnica se poseblja: *stroj je zari gal, snop se je izkotal, žrelo je goltalo, po ušesih je šklepetalo, po nogah gomazelo, se je hotelo zagoltati*. Narečni glagoli so še: *kadar pa delo doma malo premonkne* (kotuljska oblika je *premunkne*), 'prekine, preneha', *tedaj ga tudi v soseski ni*. - (...) *nadrešil je kup ovsarazvezal je*'; (...) *morala sta vleči z zverinsko močjo, da se maček ni zagamžal 'zagoltal'*. *Na znojna telesa Črnoglavov se je sle gal gosti žitni prah in se lepil kot skorja na kožo*. (V narečju: ulegal).

VII.

Glasoslovne narečne posebnosti v **Odpuških** so v besedah: *Lofentol* za *Lavanthal*, dolgi o za dolgi a kot v podjunščini, švapanje in premena k - č v manjšalnici (*kvabuče*) ter premena prednaglasnega o v a.

Samostalniki, vzeti iz narečja, so: *abotnost* 'nerodnost'; *betvo (moke)* 'malo moke'; *borovec* 'bor'; *cimraka* 'tesarska sekira'; *hrust* 'velik, močan človek'; *jan* 'kos zemlje, ki ga lahko obdelaš'; *jesih* 'kis'; *ozimice* 'zimске hruške'; *tolkovec* 'sadjevec'; *strd* 'med'; *vigred* 'pomlad'. Za ženske nosilke hišnega imena je uporabljeno priponsko obrazilo *-ovka/-evka*: *Žvapovka, Podeževka*.

Narečni pridevniki so (seznam) *storjenega (lesa)* 'narejenega'; (*bila sem nate malo*) *nakajena* 'jezna'; (*ostal je*) *poljuden* 'priljubljen'.

Narečni glagoli so: *otrcati se* 'otresti sneg s čevljev'; *santati* 'blesti'; *zapažiti (bajto)* 'napraviti opazh z drvmi, s praprotjo'; (*je komaj*) *zašvedral (čez prag)*; (*sem*) *prišvedral* (v trg); (*obiski so se*) *čredili* 'prihajali so drug za drugim'; *je zakrehtal 'rekel'*.

Deležnik na -l je v dobesednem navedku na koncu stavka: "*Nič ti ne zamerim, Miha, saj si prav imel...*" Tipični posnemovalni medmet: *Zdaj sekira ne bo več pela žvink, žvink...*

VIII.

Tudi v **Samorastnikih** je na glasoslovnih ravnini malo dialektizmov: švapanje: "*Ki je za nas krvavo gajžvan bil*"; *žvot* za *žlot*; *Gavžnik*; izpust samoglasnika i: *Golca (Golica)*.

Opazno pa je narečno besedišče:

Samostalniška besedna zveza: *amažnik* 'invalid'; *brežina* 'kar je na bregu'; *aherc* 'šop, pristešje na koncih slemena'; (*bučanje*) *globač* 'soteska, globel, brezno'; *carapa* 'šleva'; *cundra cundrasta* 'vlačuga'; *camar* 'drug pri svatbi'; *dača* 'davek'; *dečva, dekljč*, (*predrzna*) *deklina* (slabšalno); *dimnica* 'črna kuhinja'; *drosa* (slabšalno) 'čreda otrok'; *fleka* 'nemarna ženska, vlačuga'; *gonje* 'kjer gonijo živino'; *gorica* 'dvorišče (navadno ograjeno)'; *grgranje* 'hropenje'; *grozica* *jo je stresla, brez goje* 'brez vzgoje'; *gruntne bukve* 'zemljiška knjiga'; *habina* 'močna šiba'; *hadrcra* 'ruta'; *huba* 'kmetija'; *iberžnica* 'dekla za različna dela'; *na inat* 'nalašč, iz kljubovanja';

(spodnja) janka ' (spodnje) krilo'; joh 'površinska mera'; kajža 'bajta'; kajžar 'prebivalec v bajti, ki ni njegova last'; kipljenik 'pogača'; na kvatre (pijejo) 'na četrtertletje, zelo poredko'; kuzla 'psica'; lesnača 'lesnika'; črn les 'iglasti gozd'; (karniška) mogota 'mogočnost'; (mahovit) tatman 'zgornji konec vodnjaške cevi'; marnji 'govorice'; martra 'razpelo, mučenje'; miznik 'rženi kruh'; oplaz 'nezoran del njive'; otveza 'priveza'; pankrt 'nezakonski otrok'; pankrtnica 'nezakonska mati'; pisanka 'dарило botrov za veliko noč'; tudi pobarvano jajce'; ponovca 'ponovica' (v Samorastnikih pomeni 'vlačuga'); (težka) psica 'kolarski stol'; prelaz 'prehod skozi leso'; rajniš 'star denar'; razgon 'razor na njivi'; rihta 'sodba'; precej sveta 'veliko ljudi'; po (goli) sramoti 'po zadnjici'; skot nesrečni 'mladič, žival'; samorastniki 'divje, prosto rastoči'; stolnik 'beli kruh'; svinjarija 'nemoral', šibja božja 'kazen'; tepežka 'pretep'; vresovje 'vresje'; tutujka 'grlica'; zare 'vrati na koncu njive, nezorani del med njivami, ozare'; zezej 'neodločnež, pokveka'; (hudabivška) žvot 'sodrga'; živa zibelka.

Pridevniki: a) kakovostni: brežna njiva 'njiva v bregu'; borna slika 'ubožna'; skurna hiša 'sramotna, grda, gnusna, odvrtna'; skurna zgodba, svet je skuren; bila je talovna 'žalostna, potrta'; zamožen rod 'bogat, premožen'; razveženo ostrešje 'razmajano, vegasto'; vsa odrta je čakala 'objokana'; skazena ženitev 'pokvarjena'; okinčani vozovi 'okrašeni'; rana nakiplega mesa in žil; pobesnele zasledovalke, znorele babe; snovni: železna gospodarjeva pest; b) vrstni: belanske globače, martrniški stol 'mučeniški'.

Glagolska besedna zveza

Dialektizmi: so (glasno) žebrali 'molili'; (ni se mogla) upokojiti 'pomiriti'; (tako) čebezijo 'čenčajo'; (začela je) rekati; zaženite koga (na Karnice) 'pošljite'; pobarali boste 'vprašali'.

Ekspresivni glagoli: Za pomen roditi od prvega do devetega otroka: rodila je, izlegla je, je zlegla, zlegla je, so krstili za, se je rodila, je prišel, se je zlegel, se je našla; izlevili ste se. Za tepsti: klestiti po nagem životu, s šibami po goli sramoti jo iztepejo iz dvorišča, birič je začel maazati, birič je narezal še petnajst udarcev, nacediti dvajset udarcev.

Drugi ekspresivni glagoli: (Ožbej) se je privlekel v dimnico in se zrušil na klop, hudabivški rod se plazil po globačah, strup te je podlezal; (Ožbej) je štrbunknil v Zablatniško jezero; soseska se je zanjo pipala 'se je vlekla zanjo, da jo je dobila na delo'; vekati 'jokati'.

Prislovi, znani tudi v narečju, so: (govorili so) slovenski, (nauči se) nemški, se je čudno (pomladil) 'zelo'; (nekaj) barti 'krat'; zadelj 'zaradi'.

Predlog raz s tožilnikom je še danes znan: Zre raz Karnice po Podjuni. Iz narečja je vzet členek zanikanja kar: "To pa že kar!"

Stalne besedne zveze: jo je na slepo udrila 'planila'; iti za merjascem 'orati'; starodavna rihta, starodavna pravica; je postala široka 'zanosila je'; ne biti na težavo 'ne biti nadležen'.

Likovne zveze: Hudabeli so ostali Hudabeli. - Kar je dejano, je dejano; krik in vik; cundra cundrasta, kuzla kuzlasta; "Joj meni, joj Karnicam!" - "Tepite jo, ... tepite jo naprej!" - Njena kruni in ni za Karnice.

Slabšalne pripone pri tvorjenkah: -ež: trdosrčnež, brezobzirnež, samobučnež, trdobučnež; -ar, -iarca: hlačar, kravarica; -ač, -avka: cmerač, cmeravka; -ela: Hudabela.

Manjšalna, tudi slabšalna pripona -ej: sirotej, zezej, Ožbej.

Zapisana so hišna in osebna lastna imena: Karnice, Karničnik, Karničnica, Hudabivka/Hudabela, Hudabivška Meta; Ožbej, Volbenk; Metini otroci nosijo imena Gal, Gaber, Mohor, Ožbej, Vid, Burga, Primož, Til, Nana.

Narečni besedni red se pojavlja v dobesednem navedku: "Ne! Rajši se odpovem denarju, naj ga Karničnik sam ima."

Primere:

a) Človek se primerja z živaljo:

Ko je kakor zbegana zver pridirjala na Karnice, je že na dvorišču na glas zavekala. - Ni bil še sredi izbe, ko se je stari Karničnik kakor ris zakadil vanj. - Otroci so se razsuli ko mravlje po lesovih.

b) z rastlino, stvarjo ali pojavom v naravi:

Temni, ko konoplja dolgi lasje; njena postava kot tisa na Obirju; bila je kot sonce; kakor blisk se je raznesla po Podjuni in po Belinovi (...); Njena koža je bila žametna; Pri hiši je bilo, kakor bi udarila strela. - Kamen bi se prej omeščal kakor pa Karničnikovo srce. - Karničnica, ki je doslej sedela, kakor bi bila izrezana iz lesa (...) - Karnice so prve v tem kraju prišle v gosposke roke, potem pa je šlo, ko da bi se plaz udrl. - Babe se bile kakor obsedene. Mož je govoril, koda bi drva cepil.

Poosebitve je malo: - Počasi se je mrak začel obešati tudi tu zgoraj po lesnatih bregovih.

SKLEP

V zbirki Samorastniki so najbolj opazni besedni dialektizmi. Prežih pa je vpletal v pripoved tudi stalne besedne zveze, primere, poosebitve in zamenjave pomenov, ki jih je poznal iz svojega govora. Med besednimi dialektizmi prevladujejo samostalniki, pridevniki, glagoli in medmeti.

(1) Narečne samostalnike lahko uvrstimo v naslednje tematske sklope:

— Za človeka se uporabljajo največkrat ekspresivna, slabšalna poimenovanja: za moške: *amažnik, carapa, hrust, oblagovnež, mec, pankrt, pržgan, zezej*; za ženske: *baba, cundra, fleka, kuzla, podržavka, ponovca, truška*; za skupino otrok in odraslih: *drosa, žvot*. Izpeljanke s slabšalnimi priponskimi obrazili so: *-uh: dremuh, krmuh, požeruh, smoluh, smrduh; Andruh, Francuh, Petruh, Voruh; -un: mrhun, režun; -oga: Micoga, Lenoga; -ula: Afrula*. Manjšalna ljubkovalna pripona je *-ej: Jakej, Ladej, Lukej, Lekšej, Ožbej, Pungrej, Virej, bavšej*, s slabšalnim pomenom pa *zezej*.

— Za poimenovanje posesti, kmečkih poslopij, zemlje in orodja: *freta, huba, kajža; aherci, dimnica, gumno, odrina, peter; gorica; lesa; svet 'zemlja'; jan, odor, ogon, oplaz, preliha, ral, razgon, ozara, vozara; globača, nicina; les 'gozd'; cimraka, čepun, gare, kruka, merjasec, orička, tatman*.

— Za poimenovanje pijače: *bezgovec, črničevce, ozimičevce, tolkovec; slaba burla, čobodra, marternik*.

(2) Narečni kakovostni pridevniki so: *borova (zemlja), breje (megle), brežno (delo), čuden (človek), gladovna (zemlja), odrt (otrok), pohlevna (cesta), prekužev (človek), storjen (les), skurna (zgodba), strupan (glas), taloven (človek)*.

(3) Med narečnimi glagoli ločimo nevtralne in ekspresivne, pogosto posnemovalne:

— *barati, čebeziti, mlesti, nadrešiti, otrcati se, premonkniti, rekati, santati, šurjati, upokojiti se, vekati, zagamžati, zbarkovati, žebrati*;

— *blekniti, bučati, bukniti, crkavati, črepati, hrpati, gagniti, mrhati se, pipati se, stegniti se, žreti*.

(4) Medmeti: posnemovalni medmeti ohranjajo slušno podobnost naravnih šumov: *žvink žvink (sekira); prh, čof, čof, čof, pom - pom - pom - rom - pom - pom*.

Razpoloženski medmeti izražajo čustvene odzive na stvarnost: *Bog in ta sveti križ, zabožjodelj; krišobari*. Velelni medmeti se uporabljajo za velevanje živalim.

(5) V dobessednem navedku so pogoste blizuzvočne likovne zveze tipov: *dihur dihurski, Hudabeli so Hudabeli, o ti sirotej ti*.

(6) Besede v prenesenem pomenu:

— Človek se primerja z živaljo, z rastlino, s stvarjo ali pojavom v naravi. Živali: *jastreb, jelen, krt, mravlja, mrtva pošast, ris, sršen, veščec, zverina*; rastline: *konoplja, osat, tisa*; drugo: *huda ura, kakor blisk, mrliču podoben, opipana kopa*.

(7) Analiza izrazne podobe in slogovnih posebnosti kaže Prežiha kot mojstra slikovitega upodabljanja narave in človekovega boja z njo. Njegova domača koroška govorica je na slovnični ravni prerasla v zborni knjižni jezik, ohranjal pa je lahko narečno besedje in narečne načine upovedovanja.

Vir:

Lovro Kuhar - Prežihov Voranc: *Zbrano delo*. Druga knjiga: *Samorastniki* / Nezbrane novele in črtice 1939 - 1941/ Dodatek. Ljubljana: DZS, 1964.

Literatura:

Ada Vidovič-Muha: *Oris dveh osnovnih pojavnih oblik sistema knjižnega jezika*. JiS 1971/72, št. 6.

Jože Toporišič: *Enciklopedija slovenskega jezika*, CZ Ljubljana, 1992, str. 123.

Jože Toporišič: *Slovenska slovnica*, Založba Obzorja, Maribor 1976.

Jože Toporišič: *Nova slovenska skladnja*, DZS, Ljubljana 1982, str. 123.

Fran Ramovš: *Historična gramatika. Dialekti VII*. Ljubljana, 1935, str. 25-26.

Milena Sibečnik: *Koroški govor Brdinj*. Rokopis - Višješolska diplomatska naloga, Maribor, 1982.

Zinka Zorko

UDK 886.3 Prežihov V. 7 Samorastniki.08

UDK 808.63-087(497.12 Koroška)

SUMMARY

DIALECTISMS IN PREŽIH'S COLLECTION SAMORASTNIKI

In the study the usage of dialectal linguistic means in order to achieve greater expressiveness and local colour is discussed. Word dialectisms according to various parts of speech are written down, collected are also the most frequent suffixes of word-formation, especially the formation of the typical proper names pertaining to the Koroška region, and the dialectal usage of words in their metaphorical or replaced meaning is dealt with. Most dialectisms can be found in the description of Man and his life environment and in the set verbal word phrases. Dialectisms perform the role of local colour and are used pejoratively too. Interjections pertaining to imitation, mood and command colour the narrative vocally and

emotionally and characterize the protagonists and objects. In direct quotations dialectal, almost vocal visual phrases appear. Very frequently we find the dialectal comparison in which Man is compared with an animal, plant or thing. The inanimate is personified; the most expressive is the personification of the water source — the monster. The expressive image and stylistic peculiarities show Prežih as the master of a picturesque depiction of nature and Man's struggle with it. His usage of dialect on grammatical levels grew into a literary language. He was, however, able to preserve dialectical words and dialectal ways of expression.